

СТАТЕВО-ВІКОВІ УЯВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ПРО КОНФЛІКТИ

О.В.Гудима. Статеві-вікові уявлення підлітків про конфлікти. Існують різні підходи до вивчення особливостей міжособистісного конфлікту як соціального явища і наукової категорії та способи їх вирішення у середовищі підлітків. Однією з центральних проблем вивчення міжособистісного конфлікту підлітків є їх уявлення про соціальні явища і феномени, про конфлікт загалом. Однак, незначна увага приділяється питанням усвідомлення самими підлітками конфлікту, його структури, динаміки, переживань людей в конфлікті, оцінки конфлікту і індивідуальних особливостей поведінки людей в конфлікті. У статті подано дані та аналіз дослідження статево-вікової специфіки і динаміки уявлень підлітків про структурні компоненти конфлікту.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна ситуація, конфліктна взаємодія, міжособистісний конфлікт, підліток.

А.В. Гудима. Половозрастные представления подростков о конфликтах. Существуют различные подходы к изучению особенностей межличностного конфликта как социального явления, научной категории и способов их решения в среде подростков. Одной из центральных проблем изучения межличностного конфликта подростков является их представление о социальных явлениях и феноменах, о конфликте в целом. Однако, незначительное внимание уделяется вопросам осознания самими подростками конфликта, его структуры, динамики, переживания людей в конфликте, оценки конфликта и индивидуальных особенностей поведения людей в конфликте. В статье представлены данные и анализ исследования половозрастной специфики и динамики представлений подростков о структурных компонентах конфликта.

Ключевые слова: конфликт, конфликтная ситуация, конфликтное взаимодействие, межличностный конфликт, подросток.

Постановка проблеми. Проблематика міжособистісного конфлікту розглядається у вітчизняній та зарубіжній психології досить поглиблено. Міжособистісний конфлікт вивчається з різних точок зору. Так, наприклад, Н.В. Гришина виділяє 3 традиційних підходи в розгляді психологічних конфліктів взагалі і міжособистісних, зокрема, – мотиваційний, ситуаційний і когнітивний. Н.У. Заїченко виділяє 6 основних підходів, з напрямків в яких вивчаються конфлікти: когнітивний, мотиваційний, аналітичний, діяльнісний, енерго-емоційний, організаційний і системний.

А.І. Алексеева визначає міжособистісний конфлікт обумовленістю протидій людей один одному. У міжособистісному конфлікті відбувається зіткнення цілей, інтересів людей, а також виражене реальне суперництво його учасників [2, с.28]. К.А. Абульханова-Славська підходить до визначення конфлікту з декількох позицій. «З інструментальної точки зору конфлікт виступає як один із засобів самоствердження, подолання заперечуваних особистістю тенденцій. Конфлікт можна розуміти і як процес: у цьому випадку він являє собою ситуацію незнайденого виходу, розвитку дій на шляху пошуку засобів стабілізації відносин» [1, с. 24].

Роль конфліктів у підлітковому віці досить велика. Сучасні підлітки відрізняються від однолітків попередніх поколінь значною кількістю соціально-психологічних особливостей. Серед них дослідниками відзначається підвищена конфліктність підлітків в умовах школи в цілому і в педагогічному процесі, зокрема, в міжособистісному спілкуванні з однолітками, з дорослими, і, передусім, батьками. Сучасні підлітки частіше стали демонструвати девіантну і навіть делінквентну поведінку.

Підлітковий вік є одним з найважливіших періодів у людському розвитку. Він є періодом «бури і натиску», та характеризується амбівалентністю і парадоксальністю. Підлітковий вік насичений стресами і конфліктами, в ньому домінує нестабільність, ентузіазм і замішання [5, с.278].

Особистість формується під впливом багатьох факторів, найважливішими з яких є соціальне та сімейне середовище, виховання і навчання, самовиховання і діяльність. Рушійною силою розвитку є протиріччя, до яких безпосередньо відносяться конфлікти. І вдало вирішене протиріччя (конфлікт) приводить до чергового стрибка (або плавного розвитку) особистості. Як і в будь-якому іншому віці, конфлікти підлітків носять як позитивний, так і негативний характер. Негаразди у стосунках підлітків між собою, розрив відносин один з одним має для підлітка багатосторонні негативні наслідки, як в плані виникнення важких переживань, так і формування його особистості в цілому.

З ускладненням системи суспільних відносин, з включенням індивіда в різноманітні спільноти, потреба належати до якої-небудь групи задовольняється тільки при підпорядкуванні різноманітним суспільним нормам і приписам. Поступово на цій основі виробляється потреба наслідувати норми, звичаї, традиції групи, інакше особистість неминуче вступає в постійний стійкий

конфлікт з оточуючими і в кінцевому рахунку буде відторгнута групами, до яких вона належить [4, с.81].

Багато підлітків відчують труднощі в контактах з однолітками і переживають свою самотність болісно. Будь-які труднощі в соціальній сфері призводять до порушення діяльності, відносин, породжують негативні емоції і переживання, викликають почуття дискомфорту. Усе це може мати несприятливі наслідки для розвитку особистості дитини. Окрім міжособистісного, на розвиток особистості підлітка має великий вплив внутрішньо-особистісний конфлікт, який, безумовно, тісно пов'язаний з першим: причиною внутрішньоособистісного конфлікту може стати міжособистісний, а міжособистісний – внутрішньоособистісним.

У підлітковому віці розбіжність між зовнішнім і внутрішнім стає глобальною: власне Я, яким його сприймає і усвідомлює тринадцятирічна людина, і весь інший світ розділені прірвою, яку, як їй здається, ніяк і ніколи не здолати. Увесь зміст психічного життя стає для підлітка об'єктом осмислення, узагальнення, внутрішній світ – реальністю, яка затьмарює справжню дійсність [3, с.105].

Розвиток інтересу до себе, власного внутрішнього життя, до особистості в цілому, а не до окремих її якостей, усвідомлення суперечливості своїх спрямувань, бажань, потреб – усе це стає змістом конфліктних переживань підлітків [3, с.108-109].

Крім того, підлітки цінують уміння постояти за себе. Тут криється інша проблема – проблема поведінки в конфлікті, виборі стратегії поведінки. Прагнення деяких підлітків захистити себе за допомогою дорослих також викликає осуд однолітків.

Як зазначалося вище, міжособистісний конфлікт в підлітковому віці стимулює розвиток особистості. Тільки долаючи конфліктну ситуацію, долаючи суперечність, індивід виходить на новий щабель свого розвитку. Тому необхідною є керівна – контролююча роль вчителя (безпосередньо в класі) або шкільного психолога у вирішенні підліткового конфлікту з однокласниками, з однолітками або з дорослими. Однак важливо пам'ятати, що несвоєчасне або неправильне, необережне втручання в конфлікт чи спроба керувати або вирішити його зверху не приведуть до яких-небудь позитивних змін, і, можливо, тільки підсилять суперечності, додадуть до існуючого, новий конфлікт – з учителем. На закінчення розгляду проблеми конфліктності підлітків ми повернемося до поведінки в конфліктній ситуації, в конфлікті. Поза сумнівом, найбільш продуктивним способом вирішення конфлікту є співпраця, пошук взаємовигідних рішень. Проте,

подібна стратегія вимагає багато часу і психічних засобів індивіда. Крім того, вона не завжди доречна, коли потрібне миттєве рішення, від якого залежить, можливо, і життя суб'єкта, стратегія співпраці безплідна.

Проблемою поведінки підлітків є те, що вони неабияк цінують уміння постояти за себе. Людина повинна вміти постояти за себе, дати відсіч, захистити свою честь і гідність, володіти навичками самооборони. І тут необхідно керуватися стратегією суперництва. Проте суперництво не повинно носити тотальний характер.

Отже, підлітковий вік характеризується підвищеною конфліктністю в усіх сферах. Проте, з іншого боку, конфлікт є невід'ємною частиною становлення особистості, її розвитку.

Конфлікт неможливий без конфліктних стосунків: через конфліктні відносини відбувається взаємодія в конфлікті. Підліток вчиться вирішувати конфліктні ситуації на практиці, і йому необхідно ненав'язливо допомогти вирішити їх з максимально позитивним результатом.

Проблема підлітків в конфліктах розглянута в науковій літературі і досліджена досить детально. Разом з тим, з'являються дослідження, присвячені аналізу уявлень підлітків про різні явища і феномени.

Актуальність дослідження. Однією з актуальних проблем вивчення соціальних уявлень є проблема їх генезису. В науковій літературі вивчені і розглянуті різні способи виходу з конфліктних ситуацій і способи вирішення конфліктів, у тому числі в середовищі підлітків, закладений початок вивченню уявлень підлітків про соціальні явища і феномени, уявлень людей про конфлікт в цілому, але незначна увага приділяється вивченню питань усвідомлення самими підлітками конфлікту, його структури, динаміки, переживань людей в конфлікті, оцінки конфлікту і індивідуальних особливостей поведінки людей в конфлікті.

Мета роботи: дослідити статевовікові уявлення підлітків про конфлікти.

Вибірка дослідження. Базою дослідження стали загальноосвітні школи м. Кам'янця-Подільського. У ньому взяли участь 294 підлітки п'ятих – дев'ятих класів, у тому числі 136 хлопчиків, 158 дівчаток. Серед них: 52 п'ятикласники (10-11 років) (25 хлопчиків, 27 дівчат), 57 шестикласників (11-12 років) (28 хлопчиків, 29 дівчат), 63 семикласники (12-13 років) (28 хлопчиків, 35 дівчаток), 67 восьмикласників (13-14 років) (30 хлопчиків, 37 дівчаток), 55 дев'ятикласників (14-15 років) (25 хлопчиків, 30 дівчаток).

Методи дослідження. При дослідженні були використані такі методи та методики: методика «Підлітки в конфліктах», опитувальник Басса-Даркі, бесіда, спостереження, анкетування та ін.

Виклад основного матеріалу. Учасниками конфліктних ситуацій найчастіше є всі підлітки, як хлопчики, так і дівчатка. Уявлення підлітків про учасників конфліктних ситуацій представлені на рисунку 1.

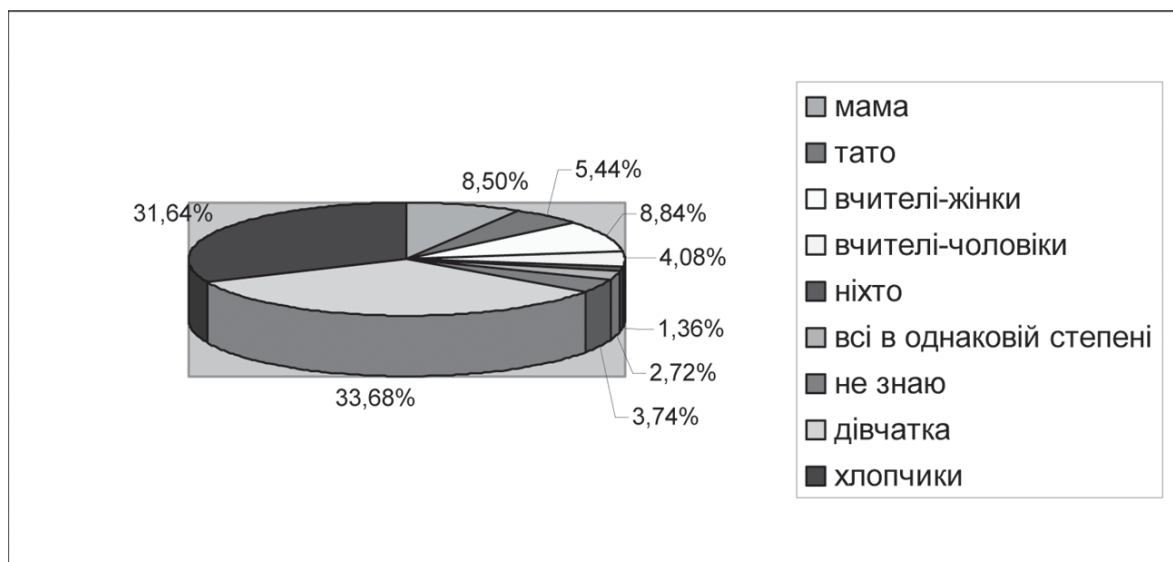

Рис.1. Уявлення підлітків про учасників конфліктних ситуацій

Більшість підлітків вважають учасниками конфліктних ситуацій дівчаток (33,68%), наступне місце займають хлопчики (31,64%). Також значний відсоток відповідей респондентів відносно створення конфліктних ситуацій займають вчителі (12,92%) та батьки (13,94%). При цьому, серед підлітків, більш конфліктогенними вважаються ситуації взаємодії різностатевих однолітків (76,87% відповідей), у тому числі, ситуації непорозуміння (89,46%) та розбіжностей поглядів (70,41%). На думку підлітків, більшість конфліктних ситуацій вони створюють самі.

Учасниками конфліктів, як і конфліктних ситуацій, найчастіше також стають самі підлітки (рис. 2).

На відміну від створення конфліктних ситуацій, безпосередньо в конфлікті беруть участь більше хлопчиків (42,52%), наступне місце посідають дівчатка (39,80%). На думку підлітків, учителі та батьки беруть однакову участь в конфліктах (5,78%).

При цьому, серед підлітків конфлікти у взаємодії різностатевих однолітків (52,38%) виникають трохи частіше, ніж у взаємодії одностатевих однолітків (47,62%). При більш детальному

аналізі відповідей підлітків про учасників конфліктів виявляються відмінності. Так, суперечка (64,97%) і скандал (61,22%) частіше виникають у взаємодії різностатевих однолітків, а бійки (63,61%) – у взаємодії одностатевих однолітків.

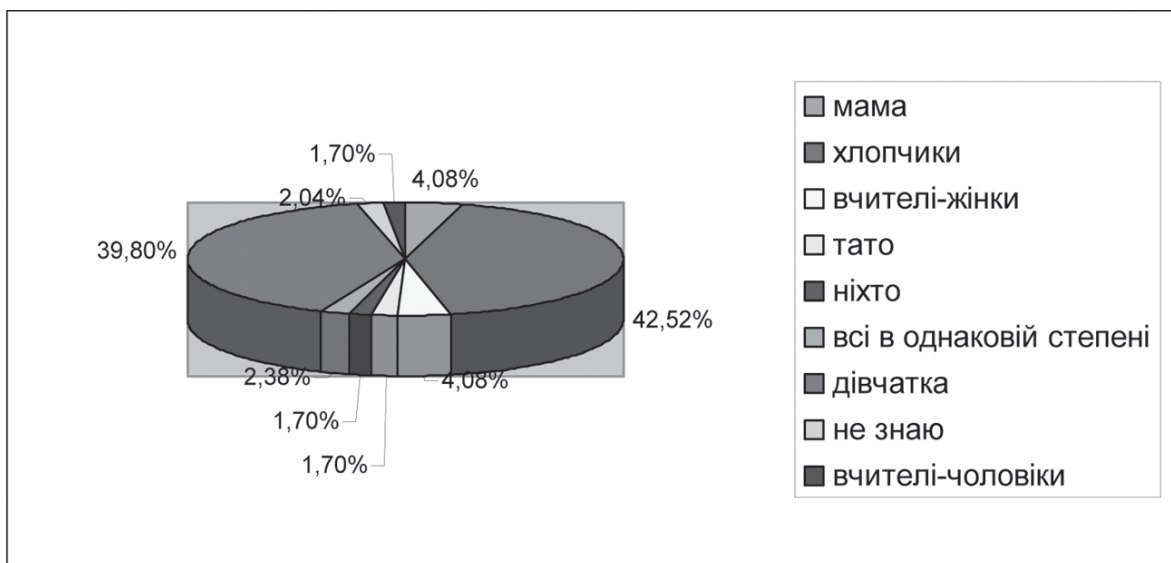

Рис.2. Уявлення підлітків про учасників конфліктів

Уявлення підлітків про цілі конфлікту представлені на рисунку 3.

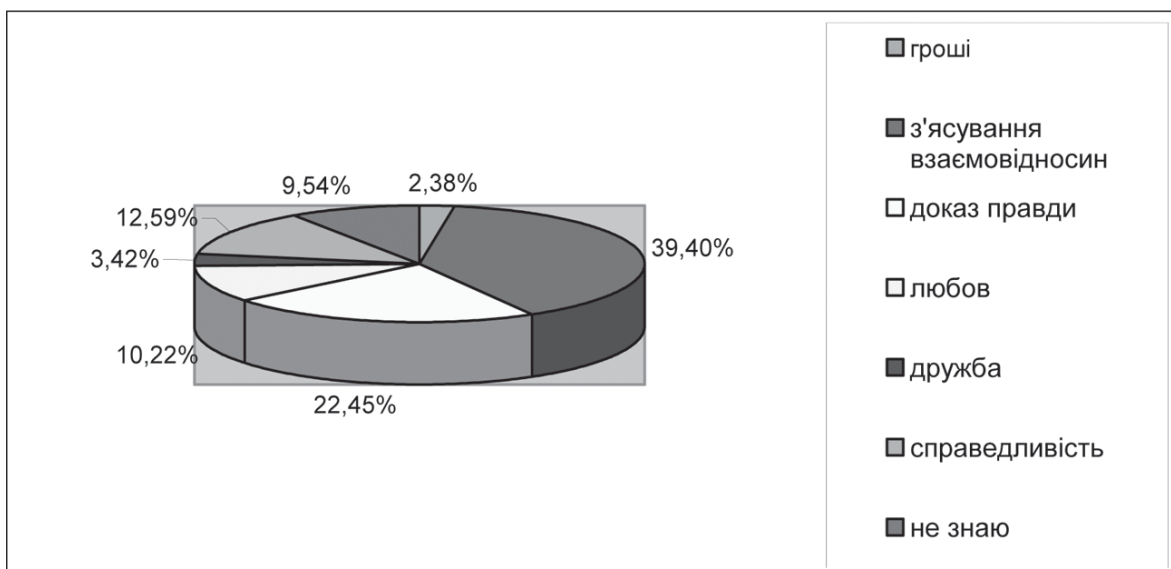

Рис.3. Уявлення підлітків про цілі конфлікту

Найчастіше метою конфлікту в підлітків є «з'ясування взаємовідносин» (39,40%) та «доведення своєї правди» (22,45%), такі результати пов'язані з психологічними змінами, які притаманні підлітковому віку. В старшому підлітковому віці починають виникати конфлікти через першу закоханість (боротьба за

прихильність представника протилежної статі) (10,22%) та на основі матеріального благополуччя підлітків, але їх незначний відсоток (2,38%). З'являються заздрощі по відношенню до «заможніших» дітей, тих, хто краще одягається, має більше кишенькових грошей, кращий телефон тощо.

Розглядаючи більш детально уявлення підлітків про мету конфлікту, ми спостерігаємо і статеві відмінності (рис.4).

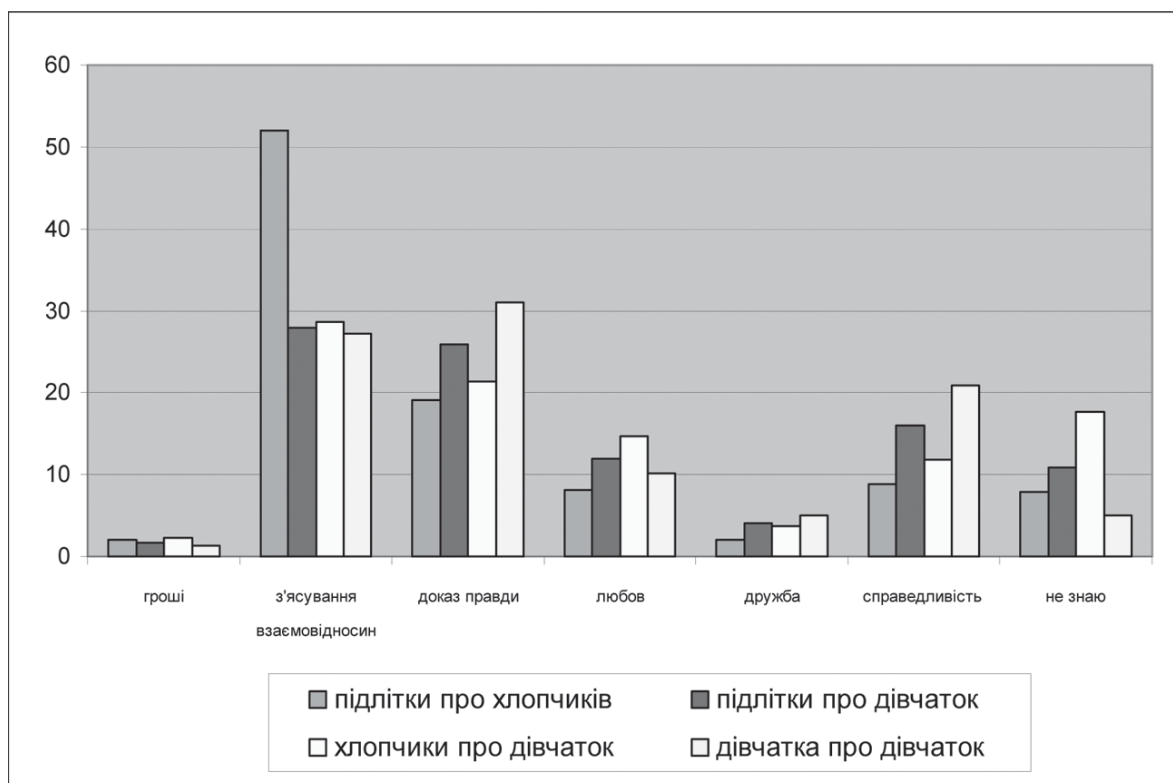

Рис.4. Уявлення підлітків про цілі конфліктів однолітків (%)

Цілями конфліктів підлітків найчастіше є «з'ясування взаємовідносин» та «доведення своєї правоти». Проте тут існують деякі відмінності: хлопчики, на думку підлітків (як хлопчиків, так і дівчаток), конфліктують частіше заради з'ясування взаємовідносин (51,70%); метою дівчаток, однаковою мірою є «з'ясування взаємовідносин» (27,89%) і «доведення своєї правоти» (26,53%), при цьому хлопчики більш схильні вважати, що цілями конфліктів дівчаток є «з'ясування взаємовідносин» (28,68%), а дівчатка – «доведення своєї правоти» (30,38%). Крім того, на відміну від хлопчиків, дівчаткам, на думку однолітків, більш властиве прагнення до справедливості, що найбільш яскраво проявляється в ситуаціях скандалу, де «справедливість» і є метою конфлікту.

Аналізуючи причини виникнення конфліктів у підлітків, ми отримали такі результати (рис.5).

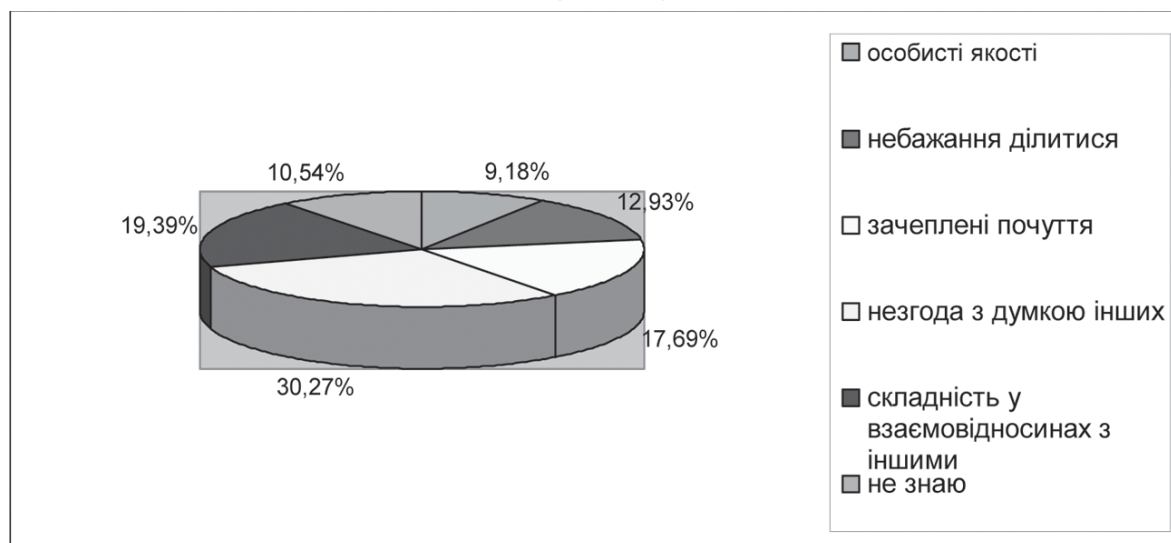

Рис.5. Уявлення підлітків про причини конфліктів

Причинами конфліктів найчастіше є незгода з думкою іншого (30,27%), труднощі у стосунках з іншими (19,39%). Але при цьому значний відсоток конфліктів виникає в підлітковому віці через зачеплені почуття дитини (17,69%). Цікавим є той факт, що значний відсоток конфліктів (12,93%) виникає через небажання дітей ділитися власними речами, особливо в молодшому підлітковому віці, найменше конфліктів виникає через особисті якості учнів (9,18%).

Розглядаючи причини конфліктів, ми спостерігали і деякі статеві відмінності (рис.6).

В уявленнях підлітків про причини конфліктів хлопчиків і дівчаток спостерігається певна відмінність: дівчаткам приписується, слідом за «незгодою з думкою іншого», «зачеплені почуття», як причина конфліктів, що найбільш яскраво проявляється в ситуації бійки (26,58%), хлопчикам (слідом за «незгодою з думкою іншого») – «складність у відносинах з іншим», що найбільш яскраво проявляється також у ситуації бійки (25,74%).

Підлітки представляють міжособистісний конфлікт і процес його протікання з різним ступенем участі хлопчиків і дівчаток в ньому. На думку підлітків, першими конфліктну ситуацію усвідомлюють дівчатка. Конфлікт ініціюють хлопчики. До завершення конфліктів частіше прагнуть дівчатка. В постконфліктній взаємодії «відхідливість» більш властива хлопчикам, а «злопам'ятність» – дівчаткам. Хлопчикам більш притаманна фізична і вербальна агресія, а дівчаткам – непрямая. В процесі

конфліктної взаємодії до помсти частіше вдаються дівчатка, як і до мирного вирішення конфліктів. Виграють конфлікти частіше хлопчики.

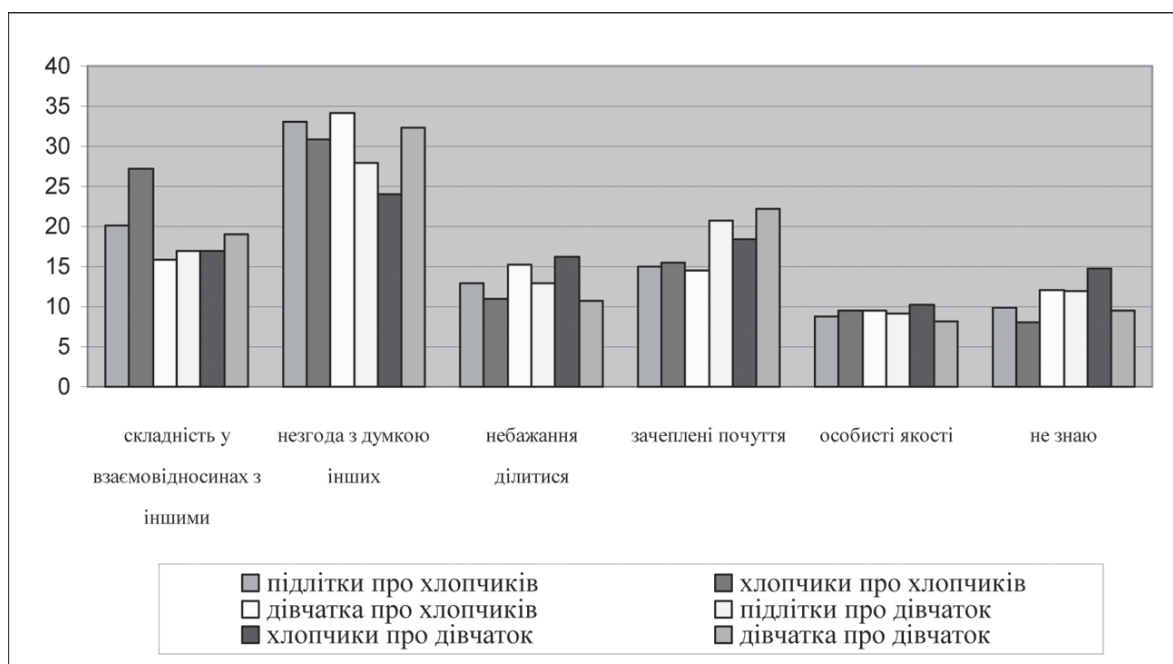

Рис.6. Уявлення підлітків про причини конфліктів дівчаток та хлопчиків (%)

Висновки. У результаті дослідження нами встановлено статеві уявлення підлітків про причини, цілі, особливості проявів конфліктів. Виявлено, що основними чинниками виникнення конфліктів є: незгода з думкою інших, небажання ділитися, з'ясування взаємовідносин. Найчастіше конфліктні ситуації створюють дівчатка, а учасниками конфліктів є хлопчики.

Перспективи дослідження. Розробка психокорекційних заходів, спрямованих на зменшення конфліктів у підлітковому віці.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. О путях построения типологии личности/ К.А.Абульханова-Славская// Психологический журнал. – 1989. – Т.2, №1. – С.29-37.
2. Алексеева А.И. Влияние самооценки на способ разрешения конфликтной ситуации: Дис. ... канд. психол. наук / А.И. Алексеева. – Л., 1983. – 167 с.
3. Дорохова А.В. Учебный курс как средство становления конфликтной компетентности подростков: Дис. ... канд. пед. наук/ А.В.Дорохова. – Красноярск, 1999. – 151 с.
4. Злобина Е.Г. Общение как фактор развития личности/ Е.Г.Злобина. – К.: Наукова думка, 1981. – 143 с.

5. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы / Л.Ф.Обухова. – М.: Тривола, 1996. – 360 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Abulhanova-Slavskaya K.A. O putyah postroeniya tipologii lichnosti/ K.A.Abulhanova-Slavskaya// Psihologicheskiy zhurnal. – 1989. – Т.2, №1. – S.29-37.
2. Alekseeva A.I. Vliyanie samootsenki na sposob razresheniya konfliktnoy situatsii: Dis. ... kand. psihol. nauk/ A.I. Alekseeva. – L., 1983. – 167s.
3. Dorohova A.V. Uchebnyiy kurs kak sredstvo stanovleniya konfliktnoy kompetentnosti podrostkov: Dis. ... kand. ped. nauk/ A.V. Dorohova. – Krasnoyarsk, 1999. – 151 s.
4. Zlobina E.G. Obschenie kak faktor razvitiya lichnosti/ E.G.Zlobina. – K.: Naukova dumka, 1981. – 143 s.
5. Obuhova L.F. Detskaya psihologiya: teorii, faktyi, problemyi/ L.F.Obuhova. – M.: Trivola, 1996. – 360 s.

O.V.Hudyma. The sexual and age teenagers' notion about conflicts. Different methods of study of an interpersonal conflict and the methods of its decision are considered. The questions of teenagers' awareness of the conflict, its structure, dynamics, experiencing of people in the conflict, estimations of the conflict and individual features of people's conduct in the conflict are examined in psychological and pedagogical literature. In the article the information and analysis of research of sexual and age specific and dynamic of teenagers' notion about the structural components of the conflict are presented. The teenagers have an adequate picture of the conflict. Girls and boys are the participants of the conflicts. Basic factors of the origin of conflicts of teenagers are disagreement with opinion of other people, unwillingness to divide. Senior teenagers give more unfolded and compound answers at description of the conflicts. The teenagers present the conflict with the different degree of participation of boys and girls in it. In teenagers' opinion the girls are first who analyze the conflict situation. The boys are the initiators of conflict. The physical and verbal aggression is more peculiar to the boys, and the indirect aggression is more peculiar to the girls. The girls are more inclined to revenge and to peaceful permission of the conflict in the process of co-operation. The boys win the conflicts more frequently. The boys and girls have different degree of emphaticness of evaluation of counterparts. Maximalism is more peculiar to the girls' voices. The boys estimate a benefit by the conflict higher than girls.

Key words: conflict, conflict situation, conflict co-operation, interpersonal conflict, teenager.

Отримано: 11.09.2013 р.